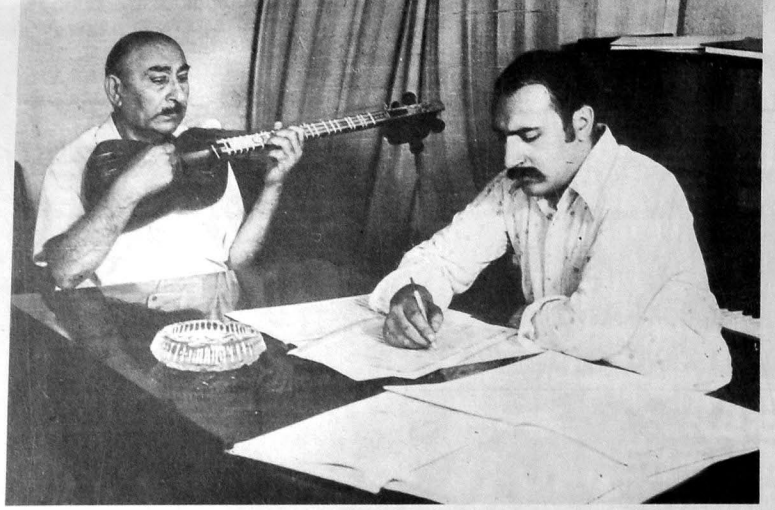

Бәһрәм Мансуров чалыр, оғлу Елдар нота сәлыр.

ЈАХШЫЛЫҒ

1942-чи илин февралы ғылынч шахтасы, үлкүч сазағы, пуфәпуф ғары илә кәлмишди. Ғулағы мүнәрибә хәбәрләринин сәксәкәсиндә, көзү кедәнләрин јолларында, ғәбәрлы, јорғун әлләри ғурубјаратмағда олан Бакы гара булудлардан башына шал бағламыш, әјнинә гардан ағ дон кејинмишди. Тарихин нечә јүз илләринин јола салмыш бу гочаман шәһәрин ғәлби инди мүнәрибә илә һәмаһәнк дөјүнүрдү. Она адичә шәһәр демәк олмазды, о дәрд чәкән чанлы бир инсана бәнзәјирди. О вурушур, о донор кими дамарларындан алдығы «ғаны» азғын душмәнлә вурушан Совет вәтәнинин дамарларына вururду.

Көзүнүн ағы-ғарасы бирчә оғлуну вәтәнин мүдафиәсинә јола салмаға һазырлашан Сәмәд киши мүнәрибәнин һәр чүр тәсадүфләрини дүшүнүб, тој етмәји ғәрара алмышды. Бу һагда г,дасы илә дә данышмыш, разылыға кәлмишди. Һәр икі ата артыг нишанланмыш өвладларынын накам ғалмасына разы олмамышдылар. Оғлан беш бачынын бир ғардашы, ғыз исә ата-анасынын јеканәси иди.

Тоја беш-он һәфәр ғадын кәлмишди. Мүнәрибәнин кишиләри анкөзлүклә уддуғу, јығыб-јоғуруб дүшмән күлләсинә сипәр дүзәлтдији бир заманда мәчлисдә иштирак едән үч-дөрд нәфәр әгсаггал вә ғапы-бачадан бојланан оғлан ушаглары тојун јарашығы идиләр. Ев саһиби чәтинликлә дә олса хөрәк һазырлатдырмыш, суфрәјә чүрбәчүр јемәк шејләри дүзәдүрмүшдү. Анчаг мәчлисин бәзәји јемәк-ичмәк дејил, Сәмәд кишинин дә, гоншуларын да үрәкдән алғышладығы тарзән Бәһрам иди. Башыны севимли баласына сөјкәјирмиш кими тарын үстүнә әјиб, мәчлиси каһ анасыз ғалмыш ғузу мәләртиси кими һәзин, каһ јаралы оғлуну көрмүш ана тәк чылғын, каһ да дүшмәнләрә ғалиб кәлән аталарымызын һәјғыртысы кими чошғун, әзәмәтли мусиғи илә әлә аларағ, онлара һәр шејји унутдурмушду. Мәчлис ған су јеринә ахан мүнәрибә мејданларыны да, Моздокда мәскән салмыш ғорхулу дүшмәни дә, чөлдә улајан ғарлы туфаны да, ғәһәтлији да бир нечә саатлыға јаддан чыхарыб, көнч тарзәнин дөрд фасилли мусиғи дүнјасына ғапылмышды. Тојдакылар хәјалында мүнәрибә ғуртармыш, кедәнләр ғајытмыш, бағлар јенә әл-әлван күлләрлә бәзәнмиш, дүнја сүлһ ичиндә раһатланырды...

Ахшам мәчлис дағылыб Бәһрам тары голтуғунда, тәзә бәјә хошбәхтлик арзулајанда, ев саһиби тәзәчә тәндирдән чыхмыш, дәсмала бүкүлү үч дәнә чөрәји она верди:

—Чох сағ ол, уста, сән ғышын оғлан чағында әләм-ғуссә јаған үрәјимизә бәһар кәтирдин. Сәнин сәдәфли тарын бу шахтада, сојуғда күнәшә дөнүб евимизи исидиндирди, сыныг ғәлбимизә дәјаг олду. Мән инди инанырам ки, тарындан ғопан мусиғинин динләмиш оғлум дөвәнин аловларындан саг-саламат чыхачаг, ғајыдыб хошбәхт олачаг. Белә мусиғиси, белә сәнәткары олан халғы мәғлуб етмәк мүмкүн дејил. Ал бу чөрәкләри, оғул, сән тәзә бәјә «һејрата»нда, «Мәнсуријјә»нләә, «Чәнки»нә әзәмәт, ғалибијјәт бағышладынса, о да сәнин евинә бу чөрәклә бәрәкәт вермәк истәјир.

Сәмәд киши көнч тарзәни ғучағлајыб алнындан өпдү, оғлу кими әзизләјиб, е'тираз јери ғојмајан сәмимијјәтлә әлавә етди:

—Оғул, әлими көри ғајтарма, бу сәнин сәнәтиндир, бәрәкәтә дөнүб евинә ғајыдыр. Адам әкдијини бичәр.

Бәһрам диздән јухары ғалхмыш ғара бата-бата, јаваш-јаваш Инчәришәһәрә — евләринә тәрәф кедирди. Фикирләрн, нечә илдән бәри опера сәһнәсиндә тары илә мүшаһидә етдији Мәнчунун сачлары кими дағыныг олса да, палтосунун алтында синәсини ғыздыран чөрәкләрин истиси хәјали бир дәрәғә дөнүб онлары низама салыр, бир нөғтәјә јөнәлдирди: «Адам әкдијини бичәр».

«Көмүрчү базары»нын ашағы ғапысында Бәһрам танышларындан Мәһзун илә растлашды. Вахтилә бәдбәхт тәсадүф үзүндән саг әлинин итирмиш ғырх јашларында бу киши дивара сөјкәниб дајанмышды. Ғәһәтлик, чәтинликләр өз ғајчысы илә јүзләрә башғасы кими Мәһзуну да өз зәвғүнә үјғун тәзәдән бичиб ғурмушду. Онун јанағынын алмачыг сүмүкләри нә ғәдәр ғәбәрыб үзә чыхмышдыса, көзләри бир о ғәдәр дәринә батмыш, рәнки солмуш, ғуру әлләринин бүғумлары санки јекәлмиш, өскијә бәнзәјән палтосунун јамағлары да сүзүлмүшдү. Бәһрам тарын ғутусуну сол әлинә өтүрүб нечә вахтдан бәри көрмәдији танышылча әл верди. Онун көркәминдән үрәји сызылдады:

—Бу нәдир, Мәһзун, бу нә һалдыр? Мәһзун үгулдајан күләкдә күчлә пычылдаја билди:

—Мүнәрибәдир, Бәһрам! Мүнәрибә! Бу шәкли, бу көркәми мәнә лә'нәтә кәлмиш һитләр бағышлајыб, аллаһ ғабағына кәтирсин!

—Ушаглар нечәдирләр?

—Писдирләр... Чох писдирләр. Кәнә әлим саг олсајды, даваја кедәрдим, онларын да пајлары чохаларды. Өзүм дә ја киши кими өлөрдим, ја да намәрд дүшмәни әлләримлә боғардым, ғојмаздым көзүм баха-баха башымыза белә ишләр кәтирсинләр. Көрпәләрин һалы мәнимкиндән дә ағырдыр. Әлим, әлим мәни хәр едир! О саг олсајды... Бура бах Бәһрам, дејәсән, мәни ғара басыр, елә бил бурнума тәзә чөрәк ијі кәлир...—Тарын ғутусу тарәнин голтуғундан сүрүшүб јерә дүшдү. Шикајәтли бир сәс ешидилди. Бу, тарын симләриндән дејил, чаван сәнәткарын ғәлбинин симләриндән ғопан иниилти иди. О, өз илһамы илә тары диндирдији кими, амансыз мүнәрибәнин јарадыб дивара сөјкәдији бу бәдбәхтлик шәкли дә онун ғәлбини чалыб фәрјад нотунда дилләндирмишди. Бәһрам мүсаһибинин голундан јапышыб кәнара чәкди:

—Мәһзун, сәни нә ғара басыр, нә дә јатмысан. Бурнуна дәјән дә һәғиғи чөрәјин әтридир.

Тарзән палтосунун јахасындан бүкүлү дәсмалы чыхарыб кишинин ғабағында ачды:

—Үч дәнәдир, өзү дә тәзә. Тәндирдән бир аз вар чыхарылыб. Көтүр, икиси сәнин, бири мәним.

Мәһзунун гашларына батмыш көзләри санки ғабарыб ири-ири ачылды. Сычрајыша һазырлашан ач пәләнк кими әлләрини ирәли узадыб чөрәкләри чәлд көтүрмәк истәјирди ки, ғәфилдән нәсә дүшүнүб кери чәкилди, хырылтылы бир сәслә: — Јох, Бәһрам, көтүрмәрәм, өзүн ғазанмысан, өзүн дә јe, — деди. Лакин алышыб јанан көзләринин чөрәкдән чәкә билмәјәрәк тәкрар дилләнди:

—Нә көзәл ијі вар, иләһи! Бәлкә...

Тарзән тәләсик чөрәкләриндән икисини дәсмала бүкүб онун голтуғуна сохду:

—«Бәлкә» јох, мүтләг. Ал, бу икиси сәнин, өздә күлфәтин вар. Мәнсә субајам, бир тәһәр доланарам. Өзүм да тезтез гастроллара кедирәм, һајана дөнсәм, мәним үчүн пис кечмир.

Сонра исә донуб ғалмыш, нечә, нә илә тәшәккүр едәчәјини билмәјән мүсаһибинин күрәјиндән јавашча итәләди:

—Дајанма, кет, ушаглар көзләјир.

Икі кишинин көзүндән дөрд дамчы јаш сүзүлүб төкүлдү.

*

1982-чи илин феврал ајы иди. Шиддәтли хәзрилә кәлән тәк-тәк ғар адамын бојун-боғазына долуб бәдәнини үшүдүрдү. Көнч мусиғишунас Елдар Бәһрам оғлу икі ајдан бәри дүзәлмәјән иши үчүн јенә идарәләрдән биринә кедирди. Идарәнин рәиси да, рәисин мүавини да, катибәси да бу ишин дүзәлмәјәчәјини билдирмишдиләр. Лакин көнч бәстәкар үмиддән дүшмүр, истәдијинә наил олмаг үчүн кедиб-кәлирди. Артыг ону танијан катибә көзләринин инчиклик ғарышыг наз илә сүзүрүб деди:

—Оо, сиз јенә кәлмисиниз? Кедиб-кәлмәкдән јорулмадыныз, чаван оғлан? Ахы, мән дедим ки, бу, дүзәлән иш дејил, лимитимиз јохдур. Көрәк рәисимиз тәкчә сиздән өтрү Москвәја кетсин, назирлә разылыға кәлсин, әләми бир-бириә ғарышдырсын ки, бәлкә дүзәлтсин. Амма сиз онун нә ғардашы оғлусунуз, нә дә бачысы оғлу. Ишиниз дөнүб лап Фузулинин дедијинә: «Фәләкләр јанды әһимдән, мурадым шәм'и јанмазмы?» — Катибә гыз дејәсән Фузулини таныдығына вә сөзү јеринә салдығына фәрәһләниб, өзү өз истә'дадына күлдү. Сонра әлавә етди:

—Идарәмизин рәиси да дәјишилди, сизин ишиниз дүзәлмәди.

Елдар, сон ғығылчыларыны сәпәләмәкдә олан шам мисаллы инадына сөјкәниб күлүмсәди:

—Ханым ғыз, сиз сонунчу дәфә ичазә верин рәисинизлә көрүшүм, әкәр бу дәфә дә мүмкүн олмаса, чыхыб кедәрәм... Ахы, билирсиниз ки, ишин дүзәлмәји талејими һәлл едир!

Катибә сәбри дәраламыш һалда «оф!» едиб әлини јелләди, јерә дөшәнмиш јумшаг халынын үстү илә саллана-саллана рәисин ғапысына тәраф кетди. Ичәрідә бирчә дәгиғәлијә ләнкијиб чыхды:

—Бујурун, бир дә кирин, көрәк нә рәисин, нә дә фәләјин јандыра билмәдији ишығынызы нә јандырачаг.

Бәстәкар јары үмидли, јары үмидсиз, ғапыны ачыб кабинетә дахил олду. Салам вериб рәисин ишарәсилә әјләшди. Мүтәәддид һалда дәрдини сөјләди. Сачларына дән дүшмүш, сәлиғәли кејимли, орта јашлы рәис она бахыб башыны јығғалады:

—Јолдаш мусиғишунас, бизә һәддән артыг чәтин проблемин һәллини тапшырысыныз. Бунун үчүн јалныз Москва разылыг верә биләр. Мән исә чәмиси икі-үч күндүр ишә башламышам. Јүзләрлә һәлл едилмәмиш мәсәлә Чин сәдди кими ғаршымызда дуруб. Бу гәдәр ишин, чәтинликләрин тезликлә ғајдаја салмаг һағда назирин чидди тапшырыг вердији бир вахтда, мәнә һатта Москвәја кетмәк үчүн е'замнијјәт дә вермәзләр.

Көнчин нәсә дәмәк истәдијини көрчәк әли илә ону сахлады:

—Бәли, биләрәм, бу сизин һәјатынызы үчүн һәлледичи рол ојнајыр. Анчаг, сиз дә мәни баша дүшүн, һаггынызда едәчәјим риск, ја'ни назирлә үз-үзә дајанмаг, Үмумиттифаг назирлији илә әзбашына данышмаг өз талејими әксинә һәлл едә биләр.

Мусиғишунас ајаға дурду, астадан саголлашыб үмидсизчәсинә ғапыја јөнәләркән, рәис архадан ону сәсләди:

—Јолдаш бәстәкар, сиз ад-фамилијанызы, атанызын адыны там дејмн, јазым ки, мүмкүн олса, бу ишн дә дүзәлтмәк үчүн чәһд кәстәрим.

Көнч башыны јелләди:

—Һәјинизә лазымдыр, онсуз да баша дүшдүм ки, һәллинә үмид јохдур. Елә индичә катибәнинә Фузулидән мәним һәлыма үјғун, јеринәдүшәр бир мисра деди: «Фәләкләр јанды әһимдән, мурадым шәм'и јанмазмы!»

Идарәнин рәиси чиддиләшди:

—Катибә наһаг елә дејиб. Биз һансы дәврдә јашајырыг ки, мурадымызын шамы јанмасын? Бу чүр фикирләрн башыныздан чыхарын... Сиз һәлә чавансыныз, мүнәрибәнин мин чүр дәһшәтини, ғәһәтлијини, адама дүнјадан әл үздүрән анларыны көрмәмисиниз. Һеч көрмәјәсиниз дә. Бизим јашыдларымызын бәхтинә исә елә дәвр дүшмүшдү ки, аз ғалмышдыг дүнјадан үмидимизи кәсәк. Анчаг... нә исә. Ад-фамилијанызы дејин, јазаг.

—Нә дејирәм, јазын да. Елдар Бәһрам оғлу Нәва.

Үз-көзүндән, данышығындан тәмкин, сәбр, зәка јаған рәис төкан јемиш адамлар тәки јериндән сычрајыб ғалхды. Ғулағына инанмырмыш кими бир дә сорушду:

—Нечә дединиз?

—Дејирәм—Елдар Бәһрам оғлу Нәва.

—Сән... сән тарзән Бәһрам Нәванынмы оғлусан?!

—Бәли, нечә мәкәр, бурада тәәччүбү нә вар ки?

Әлли јашлы киши ғолларыны ачыб ғырх илдән бәри көрмәдији әзизи илә көрүшүрмүш кими Елдарын үстүнә јериди. Һејрәтиндән өзүнү итирән чаваны ғучағлајыб өпдү. Көзләриндән ики дамла јаш сүзүлүб јанағы ашағы ахды. Үзүнү үзүнә сөјкәдији һалда, үчүнчү шахсә мүрачиәт едирмиш тәки деди:

—Сән һеч билирсәнми кимсән? — Чаваб көзләмәдән давам етди: — Јох, билмирсән, билмирсән ки, вахтилә бизим аиламизи өлүмдән хилас едән бир кишинин оғлусан! Сән бөјүк үстад Бәһрам Нәванын оғлусан, Елдар.

Елдар мүсаһибинин гејри-ихтијари ғучағламыш һалда ғурујуб ғалмасы вә ешитдији һәјәчанлы чүмләләрдән һеч нә баша дүшә билмирди.

Илк һәјәчаны өтән рәис онун голундан јапышыб тәзәдән отурду, өзү дә вәзифә күрсүсүндә дејил, үзбәүз отурараг, ғырх ил әввәл баш вермиш әһвалаты данышмаға башлады. Һадисәдән инди хәбәр тутан көчә, ғаршысындакы рәисин Мәһзунун оғлу олдуғуну өјрәнди. Мүсаһибә исә данышырды: «Атам евә кәләндә ачынчағлы вәзијјәтдә идик. Һеч нәјә куманымыз кәлмирди. Сәнин атанын вердији чөрәкләр бизи төкчә ачлығдан хилас етмәди, о һәм дә үмидә дөнүб үрәјимизә долду, ишыға дөнүб талејимизә јанды. Дүз икі күн сонра ишләримиз да, һәјатымыз да дүзәлмәјә башлады. Елә бил о чөрәкләрлә евимизә бәрәкәт кәлди...

Атам вафат едиб. Анчаг һамымыза тапшырыб ки, бу һадисәни нәсил-нәсил бир-биримизә данышаг ки, јахшылыг јаддан чыхмасын. Әлбәттә, бу күн нә мән, нә дә ғардашларым чөрәкләр, пулла о јахшылығын әвәзини чыха биләмәдик, чүнки Бәһрам мүәллимин һеч нәјә еһтијачы јохдур. Анчаг сән тәбиәтин ишинә бах ки, һәмин һадисәнн јада салмаг үчүн нечә көзәл тәсадүф јаратды.

Елдар, әзизим, бөјүк инсана бизим аиләнин саламыны јетир, хош арзуларымызы чатдыр вә де ки, онун өглунун ишн ән вачиб шә кими нәвәдәнкәнар дүзәлдилмәјәк. Дајан, тәшәккүрү сән јох, мән етмәлијәм, чүнки ғырх илдир бу көрүшүн һәсрәтиндә јанан сән јох, мән олмушам!»

Рәис, нә иш үчүнсә нчәрк кириб сон сөзләри ешитмиш катибәнин «таһо, нечә олду ки, иш дүзәлди!!» суалынын чавабында: «Ғызым, фәләкләрин јандыра билмәдији шәм'и јахшылыг јандырды» — деди.

Назим РИЗВАН.